

הגחכת דמות האישה בספרות ילדים: מסטראוטיפ מגדרי למחאה פמיניסטית

ניצה דורי

תקציר

אחד הצרכים היסודיים שילד יכול להגשים דרך סיפור הוא הצורך בהזדהות (דשא, תשכ"ט). ההזדהות הנפשית והרגשית של הילד עם גיבורי הסיפור, עם עלילותיהם ועם גורלם גוררת שלא מדעת את קליטת הערכים, המידות וההשקפות של הגיבורים המסמלים אותם באישיותם ובמעשיהם (קריסני, תשס"ה). ספרי ילדים הם אחת מדרכי העברת התרבות ויצירת העמדות אצל ילדים (סגן, תשנ"ה). ההבדלים בין המינים ניכרים כבר בגיל הרך וכן התפיסות בנוגע לתחומים 'הנשיים' ו'הגבריים'. ניתן לאבחן מיננות (סקסזום) בולטת שנושאה הוא 'האישה הגרוטסקית' בכמה ספרי ילדים אשר נכתבו לפני כמה עשרות שנים והפכו לקלאסיקה המסופרת עד היום בגני הילדים. בספרים אלו דמות האישה מתוארת כנבוכה, כמבולבלת וכמפוזרת. מכיוון שטקסטים ספרותיים אלה פופולריים מאוד בקרב גננות, מאמר זה מציע ברישא העלאת מודעות לנושא; ואילו בסיפא המאמר יציע קריאה מחדשת שתוביל להבנה עמוקה יותר של המסרים ותהפוך סטראוטיפים מגדריים שרווחו בעבר למחאה פמיניסטית של ההווה. דיון ושיח עם ילדים על מהות התפיסה המגדרית בעיצוב האישה הגרוטסקית, מניעה והתובנות האחרות שניתן להגיע אליהן בעקבות פועלה, שיחה והתנהגותה של הדמות – עשויים לשמש כלי לפיתוח אדם בעל חשיבה ביקורתית, עצמאית וערכית.

המאמר ידון בכמה טקסטים מייצגים בספרות הילדים – בשניים מסיפוריו של יורם טהרלב: גברת אחת מרחוב בצלאל (1967), הדודה שלי מרחוב הנביאים (1979); בשלושה מסיפוריה של דתיה בן-דור: גברת קרש ומר מערוך (1982), חרוזים טעימימים (2007) וסבתא מינה מבנימינה (2009); בשירן של תלמה אליגונדרו וחיה פרנקל: מעשה בלביבות (1971) ובהשוואתו לסיפורו של לזין קיפניס: מעשה באוזנהמן (1989); וכן בשירה של חיה שנהב: גברת עם סלים (1989).

מילות מפתח:

מגדר, ספרות ילדים, סטראוטיפים, מחאה, פמיניזם

סקירת ספרות

החל משנות השישים של המאה העשרים נערכו מחקרים פמיניסטיים רבים המתעדים כיצד תקשורת ההמונים משמשת גורם התומך באפליית הנשים בחברה ובכך מסייע בהנצחתה. מחקרים רבים, המבוססים על ניתוח תוכן של טקסטים

לציטוט (מדעי החברה) – דורי, נ' (תשע"ט). הגחכת דמות האישה בספרות ילדים: מסטראוטיפ מגדרי למחאה פמיניסטית. *חמדעת*, י"א.

קישור למאמר: <https://bit.ly/2ysi3f1>

פרטי מחברת:

ד"ר ניצה דורי

המכללה האקדמית הדתית לחינוך 'שאנן' חיפה, החוג לגיל הרך.

דוא"ל: nitsa.dori@gmail.com

שונים ומגוונים, מראים כיצד מוצרי תרבות שונים שותפים להצגת נשים וגברים כניגודים דיכוטומיים, וכיצד הדימוי הנשי תומך בחלוקת התפקידים המסורתית בין המגדרים (אוסטרוביץ, 1987; למיש, תשנ"ד, תשנ"ז). המושג 'מגדר', אשר הובא לארץ בשנות השמונים וזכה להכרה של האקדמיה ללשון (יזרעאלי, פרידמן, דאהן-כלב, הרצוג וחסן, 1999, עמ' 10), ביקש לשמר בתוכו את רעיון ההפרדה בין המינים. המושג 'מגדר' מתייחס אפוא להבדלים בין המינים לא כהבדלים מולדים אלא כהבדלים הנובעים מהבנייה חברתית שנועדה לסמן הייררכיה דיכוטומית בין גברים לבין נשים.

שיח פמיניסטי ביקורתי בוחן ומבקר את ההתייחסות 'הטבעית' לתפקידים הנדרשים מהאישה ולדימויה כאובייקט יפה ומיני בעיני החברה וההשפעות שיש לכך על הערכתה העצמית, זהותה, דימוי גופה, מהלך חייה ובריאותה הנפשית (Hutchinson, 1994). יחסי המגדר משפיעים על הגדרת תפקידה, מעמדה, מקומה, דימויה, ומראָה של האישה. הם בונים את זהותה ומנתבים את התנהגותה (Burt, 1997; Hogan, 1997; Lupton, 1997). הוגן (Hogan, 1997, 2003) מציעה לבדוק איך ייצוגים של נשים משפיעים על המציאות הסובייקטיבית שלהן. ייצוגים חזותיים של נשים בחברה הם חלק מהשיח החברתי, נשלטים על ידו ומופנמים כנורמות מקובלות, שיוצרות את המציאות שאנחנו מקבלים כמוכנת מאליה. באמצעות הטקסטים תחומי הדעת יוצרים הבנות והסברים ומציגים תופעות, שהופכות לידע הבונה את השיח של התחום. דימויים חזותיים של נשים הם חלק מהשיח שבונה את תפיסת המגדר המשפיעה על יחסי הכוחות בחברה (Lazar, 2005).

ספרי ילדים הם אחת מדרכי העברת התרבות ויצירת העמדות בקרב ילדים (סגן, תשנ"ה). ספרים משקפים את השקפת העולם של כותביהם, את התרבות ואת פני החברה שבה נוצרו. ספרות הנכתבת עבור ילדים משמשת כלי חברה (סוציאליזציה) מובהק כמעבירת מסרים ערכיים שהכותב רוצה להנחיל בהתאם לחברה שבה נכתבו ובה גדלים הילדים, נמעני היצירות (פרנקל ולויאני, 1988). ההבדלים בין המינים ניכרים כבר בגיל הרך וכן התפיסות בנוגע לתחומים 'הנשיים' ו'הגבריים'. בספרות הילדים שהתפרסמה לפני כמה עשורים התחום 'הגברי' מתייחס לתכונות הקשורות לפעילות, תחרות והישגיות, ואילו התחום 'הנשי' מתייחס לתכונות הקשורות להענקה, ליכולת לבטא רגשות ולחום (זיו, זיפשטיין וליטן, תשל"ג). התחום הראשון התייחס לעולם הסובב, החוץ-אישי. התחום השני התייחס לתחום הבין-אישי.

בחינוך מיני סטראוטיפי מעודדים כל מין לפתח רק צד אחד באישיותו ונמנעים או מדחיקים את הצד השני למרות שאינו פחות חשוב. בֶּם (Bem, 1981) קראה לתהליך היוצר תפקידי מין בשם 'הטפסה מינית' – sex typing. הכוונה לתהליך שבו מצופה מבנים ומבנות לרכוש ולהפנים זהות מינית ותכונות האופייניות למינם

בהתאם לתרבות ולסביבה שבה הם חיים. על פי אייכלר (Eichler, 1980), שני המינים לומדים מהי ההתנהגות הרצויה והמצופה מבני מינם ומתנהגים בהתאם לסטראוטיפים אלה. באמצעות חלחול מתמיד של אידיאולוגיה המציבה הפרדה בין המרחב הציבורי, השייך לבנים, לבין המרחב הפרטי, השייך לבנות, משתמרים חוסר השוויון והאפליה כלפי נשים (למיש, תשס"ז).

אם כן, ספר הילדים הוא אחד מסוכני החברות המרכזיים בחייהם של ילדים צעירים ללמידת תפקידי המינים כמו גם מנגנון תרבותי מרכזי בהבניית תפיסות מגדריות בנוגע למשמעות של 'היות בן' או 'היות בת' בחברה בת ימינו, תפיסות המוצגות בשיטתיות (Lemish, 2007). באמצעות דימויים ומודלים לחיקוי אחרים וקבועים, התפיסות החברתיות משמשות כמקור ללמידה של ערכים, של התנהגויות ושל ציפיות מן העצמי ומן האחרים. ילדים לומדים מתפיסות אלה את מה שמקובל ונהוג עבור בני המגדר שלהם – לרבות מגוון המקצועות המתאים להם, הציפיות באשר למערכות יחסים זוגיים וניהול חיי הנישואין והמשפחה – וכן את אופק האפשרויות הפתוחות בפניהם כתרחישים לחייהם כמבוגרים.

לדרך שבה גברים ונשים או בנים ובנות משתקפים בספרי הילדים ישנה השפעה מכרעת על תפיסת העולם של הילדים, והם מבינים החל מהגיל הרך מהו המודל הרצוי: הבן מבין שהתכונות 'הגבריות' החזקות ובעלות העצמה מעניקות לו כבוד בחברה ושואף לאמץ מודל 'גברי', ואילו הבת מבינה שמוטב לה לאמץ את המודל 'הנשי', הרך, האימהי והעדין, שבעיני העולם הגברי נתפס כחלש יותר (שרון, 2000; Devarakonda, 2013). תהליך השתנותה של דמות האישה האם בספרות הילדים ובעיקר באגדות ובמעשיות נעשה באמצעות התפצלותה לשתי ישויות, טובה ורעה. באגדות רבות מוגדרות באופן מובהק דמויות האם הטובה מול האם החורגת הרעה וכן הסבתא החכמה מול המכשפה הזקנה (פרי, 2003). פיצולי הטוב והרע הם מרכיבים חוזרים באגדות ילדים והם מאפשרים תפיסה פשוטית, בעיקר בקרב ילדים: 'פיצול חווייתי זה מושלך על ידי הפעוט גם על העולם, הנתפס באופן מפוצל ומנוגד: טוב ורע, גברי ונשי, כאב ועונג, שחור ולבן ועוד' (באומן, 2005, עמ' 41).

הנטייה למיננות בתיאור הנשי הנלעג בולטת בשנות השמונים של המאה העשרים יותר מאשר בספרי הילדים של שנות החמישים. שבהם המבוגרים מתוארים מנקודת מבט של כבוד והערכה. לעומת זאת, בספרות שנות השמונים נעלמת כמעט לגמרי נימת ההערכה כלפי המבוגרים, ומרבית פעילויות האם או האישה מופיעות בצורה נלעגת. על פי הנורמה שרווחה עד שנות השבעים, דמות האם, כמו גם דמות האב, הייתה דמות אוטוריטיבית שהקנתה נורמות התנהגות. הדמות הזאת הוצגה בלשון קורקטית ונורמטיבית, בעלת נימה חינוכית, הן בהוראות הישירות של

ההורים לילדם או בתגובתם להתנהגותו של הילד והן בהערות העקיפות ובמסרים הסמויים (מלר, 2005).

החל משנות השבעים ואילך ספרות הילדים אינה נתפסת עוד ככלי להעברת מסרים חינוכיים אלא היא נעשתה לבעלת אוריינטציה 'טיפולית'. משום כך, גם אם האם מופיעה כדמות אוטוריטיבית בחלק מן היצירות (באחרות היא איבדה מזמן את כוחה כמחנכת), הרי שלעיתים קרובות היא מופיעה כדמות בלתי מחנכת בעליל. למרות שהחברה האנושית, והישראלית בתוכה, מצויה בתהליכים מואצים של שוויון מגדרי, המחקרים שבחנו את דימויי המגדר בתקשורת הישראלית מצביעים בעקיבות על תמונת עולם המנציחה עדיין את שוליותן של הנשים בחברה והמעידה כי השינויים איטיים מדי ובלתי מספקים בעליל (למיש, תשס"ז).

התמונה הפנורמית העולה מספרי הילדים היא של תפיסה סטראוטיפית, המייחסת לכל אחד מבני שני המינים קווי אישיות ותכונות אופייניים ברורים ללא התייחסות כמעט לייחודו של הפרט (שרון, 2000). הסיבה לכך נעוצה בתהליכי סוציאליזציה שעוברים הילדים עצמם, ובמסרים של עולם המבוגרים המדגיש בפני הילדים את השוני בין גברים לנשים ובכך גורם להם לגבש את זהותם המגדרית (Smidt, 2013, p. 108). מטבע הדברים, ספרות הילדים, המשקפת את עולמם הקרוב, מטמיעה מסרים אלו בתוכה: 'הערכים שמבטאים הסיפורים חודרים אל נבכי הנפש, ונשמרים שם גם בימינו כאמיתות מקודשות ובלתי משתנות' (איזלר, 2002, עמ' 121). חשוב לזכור כי לנשים, כמו לגברים, אין כלל תכונות מולדות בתחומים הקוגניטיבי והרגשיהתנהגותי וכן בתחום הערכי והמוסרי (רפפורט, תשנ"ה).

אומנם בשנים האחרונות ספרות הילדים שוקדת לפתח את הדגם הפמיניסטי, שהרעיון המרכזי בו הוא להביא למודעות של שוויון בין המינים. אולם ספרי הילדים הקלאסיים, שהתפרסמו לפני מספר עשורים ושבוים בתפיסות מגדריות, עדיין נמצאים על מדף הספרים בבית או בגן, וילדים עדיין נחשפים לתפיסות מגדריות שגויות. מאמר זה יעסוק בתפיסה מגדרית אחת מני רבות: עיצוב דמות האישה בספרות הילדים כמייצגת סטראוטיפ מגדרי לכאורה, ומנקודת מבט עכשווית יציע להתבונן בדמותה כמייצגת מחאה פמיניסטית סמויה וגלויה.

מטרת המאמר

מטרת מאמר זה לבחון את המאפיינים הסטריאוטיפיים של דמויות נשיות בסיפורי ילדים ולברוק אם ניתן לפרש את עיצוב דמות האישה בספרי הילדים בהם נדון, כמחאה חברתית ופמיניסטית.

ממצאים ודין

חנה זלדה, סבתא בלהה וסבתא מינה מבנימינה – האומנם פיזור ושכחה?

בשירן של תלמה אליגונר-רוז וחיה פרנקל, 'לביבות', מוצגת דמותה הסטראיאוטיפית של חנה זלדה, עקרת הבית, הממונה על הבישול והאפייה, השולחת את בעלה שוב ושוב לקנות עוד מצרך החסר לה להכנת לביבות לחנוכה, כי נפשו של רבי קלמן בעלה 'מה חשקה בלביבה חמה ומתוקה'. החתרנות בשיר באה לידי ביטוי בכך שחנה זלדה אינה שולחת את רבי קלמן עם רשימת קניות מסודרת שמופיעים בה כל המצרכים, אלא מטריחה אותו שוב ושוב לכל מצרך בנפרד. בכך היא הופכת את רבי קלמן עצמו, שעושה כמצוותה ללא עוררין, לדמות פתטית מעוררת חמלה מהולה בהומור.

גם סבתא בלהה מהסיפור 'מעשה באוונזמן' מאת לוי קיפניס היא דמות סטראיאוטיפית של אישה קשישה, מבולבלת ומפוזרת הנזכרת כל פעם במצרך אחר החסר לה להכנת אוזן המן, שנפשו של בעלה, סבא חבקוק, חשקה לאכול. גם כאן מתבטאת חתרנותה תחת סטראוטיפ זה בהטרדת בעלה, חבקוק. בשני הטקסטים, הבעל חושק במאכל כלשהו, הוא כבר מצפה ללביבה חמה או לעוגיית אוזן המן מתוקה, אבל בשני המקרים, אשתו המפוזרת (או שמא מפוזרת בכוונה על מנת לדחות את הכנת המאכל ולא לטרוח כל כך רק מפני שנפשו של בעלה חשקה במאכל זה או אחר), דוחה את ביצוע המשימה. בשני הטקסטים התחושה בלב הנמען היא של איסור, מבוכה, התנהלות לא נכונה. המציאות העולה משני השירים מתארת את האישה (וגם את בעלה) כדמויות גרוטסקיות החוזרות שוב ושוב על הטעות שעשו בבית הקודם או בפסקה הקודמת, כאשר לא בדקו מה בדיוק חסר להכנת אותו מתכון נחשק לחג בחנוכה או בפורים, ונפלו קורבן זה למהתלת זה – זו רודה ושולחת, וזה לא בודק וממשיך לצאת כמצוותה.

מדוע שני הגברים בשירים מבקשים מהאישה להכין את אוזן ההמן או את הלביבה? מה מונע מהם להכין זאת בעצמם? הטיפול במשק הבית נחשב במחצית המאה שעברה כמקצוע לכל דבר, עם כללי התנהגות ומיומנויות שעל האישה מוטל לרכוש כמעין טקס חניכה נשי (אלמוג, 2004). תפיסה זו הובילה בין השאר לפרסום סדרה של ספרי הדרכה ל'עקרת הבית', רובם בהוצאת ויצ"ו. המדריכים הללו משמשים מראה סוציולוגית מעניינת, ויש לומר שבמבט רטרוספקטיבי גם משעשעת, לא רק לציפיות של החברה באותה תקופה מנשים, אלא גם לדימויה החברתי של האישה בשנות החמישים והשישים של המאה העשרים. הסבתא בכל השירים והסיפורים התקשרה אז לתפקידי הזנה והאכלה, שעלו בקנה אחד עם תפקידי החמים והחביבים. בשני הטקסטים שלפנינו הסבתא חורגת מהתפקיד הסטראוטיפי שלה ודוחה באמתלות שונות את הכניסה למטבח. אחד המניעים המרכזיים לדחינות הוא מצב שבו המשימה מצטיירת בדמיונו ככרוכה בסבל ובייסורים, ולכן אנו דוחים אותה (Pychyl, 2013). הדחינות של שתי הנשים

בטקסטים שלפנינו מגלמת לא רק עיכוב גרידא אלא עיכוב לא רציונלי (סטיל, תשע"ג).

סבתא בלהה וחנה זלדה לא סובלות משכחנות ומפיזור דעת, כפי שמתקבל ברושם הראשוני של קריאת השיר והסיפור. מדעת הן שולחות את הבעל שוב ושוב בבקשות שונות של חסך במצרך זה או אחר להכנת הלבבות או להכנת אוזן המן? נראה כי בכוננתן להתיש, לעייף ולייאש את הבעל שנפשו חשקה במאכל, זאת כדי ליצור לעצמן מרחב זמן משלהן שבו הן דוחות את הכניסה למטבח. חנה זלדה אף מגדילה לעשות ומצהירה בתום כל השליחויות של בעלה, שלא נותר לה כוח, ובכך רומזת לו שיואיל בטובו להכין את הלבבות בעצמו. סבתא בלהה אמנם לשה את הבצק בסוף הסיפור, אך גם לסבא יש תפקיד – להדליק בתנור את האש. במכוון או שלא במכוון, סבתא בלהה מכפילה ואף משלשת את הכמויות של מצרכי הבצק, וכך קורה שבבוקר עוגיית אוזן ההמן תפחה כל כך שאי אפשר להוציאה מהתנור, בבחינת הגזמה והפרזה במילוי הבקשה, שיש בה קריאה פמיניסטית המשלבת בתוכה מעין תוכחה וענישה.

לעומת סבתא בלהה וחנה זלדה, 'סבתא מינה מבנימינה' של דתיה בן-דודר מאופיינת בפיזור דעת ובשכחה שאינם באים להתריס נגד בן זוג עם חשקים למזון. סבתא מינה רוצה לנסוע לבקר את נכדיה, אך בכל פעם שהיא מגיעה לתחנת הרכבת וכן בדרך לתחנת הרכבת היא מתעכבת לשוחח עם פלוני או אלמוני על נכדיה. היא מונה אותם בשמם, מראה תמונות שלהם ו... מאחרת שוב ושוב לרכבת. סבתא מינה מתוארת לכאורה כדמות נשית גרוטסקית שאינה מתמצאת במרחב ובזמן, ובנוסף חוזרת על הטעות בהחמצת הרכבת שוב ושוב מדי יום, אך למעשה יש אקלים פמיניסטי בסיפור: סבתא עצמאית, לא תלויה בכך זוג שיסיע אותה, מחליטה לנסוע לבד, לא מבלה את הזמן בבית אלא יוצאת אל המרחב הציבורי, ובנוסף – מקבלת בהכנעה ובהשלמה את החמצת הרכבת ומחליטה לנסוע מחר. תוכניותיה משתנות בהתאם למצב – היא לא קובלת על כך שלא תראה היום את נכדיה, אלא שבה אל ביתה לעיסוקים נוספים הממלאים את חייה. הנכדים אמנם במרכז השיח שלה, אך הם אינם במרכז הווייתה כאישה. מרכז הווייתה הוא הצורך שלה לדבר, להיות בקשר עם אנשים, גם אם הדבר בא על חשבון ביקור הנכדים.

הדודה מרחוב הנביאים, גברת אחת מרחוב בצלאל וגברת עם סלים – נשים ללא שם, מגדירות עצמן מחדש

'הדודה שלי מרחוב הנביאים', יותר מהכל אהבה ילדים'. כך נפתח סיפורו של יורם טהרלב, 'הדודה מרחוב הנביאים'. הדודה, חסרת השם, מאפיין סטראוטיפי למחיקת זהותן של נשים, מתגלה כאישה ולדנית, שכל מאווייה בחיים הם ללדת עוד ילד ועוד ילד כי היא פשוט... אוהבת ילדים. האלמנט החזרתי בסיפור מעצים את המצב

המגווח, בכל לידת ילד נוסף חוזר המשפט: 'כי הדודה הזאת, מרחוב הנביאים, יותר מהכל אהבה ילדים'. גם כאן תפקידה של האישה הוא במסגרת הביתית, לעשות שוב ושוב אותה פעולה: הבאת עוד ועוד ילד לעולם ומילוי הבית בהמון ילדים. הסיפור מתאר את דמות הדודה כמי שמביאה ילדים לעולם לא רק מאהבת ילדים אלא גם מהסיבה של סיפוק שעשוע לַבֵּן הקודם המשועמם.

אך האיור, בשפה משלו, מביע בדיוק את ההפך. באיור נראית הדודה מאוד אסרטיבית – היא עומדת בפישוק רגליים, אצבעה מונפת, שורה קצר בתספורת גברית, והיא אומרת ל'אביו' של הילד (כך במקור, 'לאביו' או 'אמרה אז אמא לאבא שלי', ולא לבעלה) שהיא מעוניינת בילד נוסף. בכל האיורים הבעל עומד מאחוריה וידו חובקת את כתפה. דמותה הגברית משהו של הדודה עומדת בניגוד לתנועתן של דמויות נשיות אחרות בספרות הילדים, שהיא תנועה עצורה, קצב הליכתן שקול ומתון וצעדיהן קטנים לעומת הדמויות הגבריות (דניניריונה, 2017). הדודה מרחוב הנביאים לא מכווצת את עצמה במרחב אלא "לוקחת לעצמה" מקום מרכזי באיור. את ארבעת הילדים הראשונים דורשת הדודה מבעלה להביא. רק בילד החמישי מבקש דווקא האב מהאם (הדודה) להביא ילד נוסף והיא נענית ומביאה תאומים. הדודה מחליטה להביא עוד אח, אבל נולדת אחות, בת שביעית, שהופכת לדמות נשית מרדנית ותוססת בפני עצמה: 'היתה זאת ילדה שובבה נורא/ וקראו לה בשם המצחיק – דבורה/ ומרוב שקפצה ונפלה ושברה/ היתה לה בפה שן אחת חסרה'. דומה שהבת הנולדת מקבלת את תכונותיה של אמה, היא לא בת סטראוטיפית אלא בת המתנהגת כמו בן. גם כאשר היא עוסקת בפרטי לבוש ואופנה של אימה, כמו שמלות, נעליים ואיפור, היא עסוקה בהרס (גזירת שמלות האם) או באיפור מוגזם. הדודה היא זו הנותנת הנחיות ברורות לילדים לסידור הבלגן שעשו; בעלה של הדודה אינו נוכח בתוכחות, בהטפות המוסר ובחינוך ילדיו.

לכל תרבות ישנה התייחסות שונה כלפי חוויית הלידה ואופן התרחשותה, וההתייחסות זו מלמדת רבות על החברה ועל ערכיה (בלאסקאס, תשס"ד; לידלוף, 1998; לייסנר, 2018). חוויית הלידה היא חלק בלעדי ובלתי נפרד מהתנסויותיהן ומזהותן של נשים בכל החברות והתרבויות ברחבי העולם. היא משנה את חייהן, את דימוין הגופני והנפשי, את סדרי העדיפויות שלהן ואף את הדרך שבה נשים תופסות את זהותן ואת תפקידן ומקומן בחברה ובעולם (אידלמן, 2005; אשר, 1992; גיליגן, תשנ"ו). למרות היותה אירוע אוניברסלי, הלידה היא חוויה ייחודית המשפיעה על כל אישה החווה אותה באופן שונה מבחינה רגשית (לנגבורד-אגמון, תשס"ה; סטרן, 2000; רפאל-לב, תשנ"ז). נשים בכל העולם מתארות את לידת ילדן כאירוע המשמעותי בחייהן (אידלמן, 2005; בלאסקאס, תשס"ד; סטרן, 2000; ריץ, תשמ"ט). האימהות והלידה היו מאז ומתמיד נושאים טעונים בשיח הפמיניסטי (גיליגן, תשנ"ו; פרידמן, 1996; ריץ, 2000). הפמיניסטיות דחו בעבר את הצורות המסורתיות של לידה ואימהות, כאשר האימהות והלידה תוארו על ידן כסמלי

הכניעה של נשים (בר און, תש"ס; רוזין, תשס"א; רפאל-לב, תשנ"ז; רפפורט, תשנ"ג). מאוחר יותר היחס של הזרמים הפמיניסטיים לאימהות וללידה התמתן וקיבל אופי חיובי (בר און, תש"ס; סירס, 2000).

אין שום גורם בעולם המאלץ את הדודה מרחוב הנביאים להביא עוד ועוד ילדים לעולם. היא עושה זאת משיקולים האישיים בלבד, ולכן למרות שלכאורה יש כאן תיאור של אישה ולדנית המנוצלת לתפקיד זה בלבד, מתוך הסיפור עולה שזו בחירתה האישית – לממש את עצמה כאישה דרך ילודה. זו מחאה פוסט-פמיניסטית של אישה שרוצה להגדיר את עצמה ואת זהותה הנשית דווקא ביכולת ההולדה שלה. היא לא זכתה לשם משלה לכל אורך הסיפור, אך זכתה לילדים עם שמות ברורים, שמגדירים אותה מחדש.

גם הדמויות הנשיות ביצירות 'גברת אחת מרחוב בצלאל' של יורם טהרלב ו'גברת עם סלים' של חיה שנהב נותרו ללא שם משלהן, אך עם תשוקת קניות גדולה; לכאורה שוב – תפיסה סטראוטיפית המציגה את הנשים עם חולשה לקניות. אך הימצאות שתי הנשים בספרה הציבורית נעשית באופן שאינו מחליש או מכפיף את דמותן. אין להן בעיה כלכלית; הן רוכשות כמות גדולה של פריטים. אומנם הגברת מרחוב בצלאל חושקת כמעט בכל מה שנקרה בדרכה ורוכשת עוד ועוד פריטים עד שבסוף הסיפור הכול נופל, מתפורר ונשבר, אך הגיחוך אינו עליה בסופו של דבר כי אם על הסיטואציה. גם 'גברת עם סלים' עולה לאוטובוס עם שלל שקיות ובהן מצרכים שונים. השקיות תופסות את כל הספסלים ולא נותר לנוסעים מקום ישיבה, אך היא משליטה את מרותה ואת שתלטנותה על הנוסעים ומנסת לעצמה עוד ועוד מושבים לסליה ולקניותיה. מחקרים מראים שלצריכה האנושית יש ממדים נוספים שאינם בהכרח רציונליים, שיוצרים תהליכי קבלת החלטות צרכניות מורכבים ולעיתים קרובות מדי לא מובנים אף לצרכן עצמו (Schiffman et al., 2008). הצרכן נכנס אל חוויית הקנייה ברמה מסוימת של ציפיות קוגניטיביות כלפי ביצועי המוצר או השירות שהוא רוכש. ציפיות אלו משמשות כבסיס לשיפוט של חוויית הקנייה (Ofir & Simonson, 2007). המחאה הפמיניסטית של הגברת מרחוב בצלאל ושל הגברת עם הסלים היא במימוש חוויית הקנייה, ביציאה מהמרחב הביתי למרחב הציבורי, ביכולת הכלכלית שלהן לקנות ולצרוך עוד ועוד, בפינוק האישי של הגברת מרחוב בצלאל הקונה לעצמה סודה ובאסרטיביות של הגברת עם הסלים הגוערת בילד לזוז ולתת לה לשבת לאחר שתפסה את כל שאר הספסלים עם שקיות הקניות שלה.

גברת קרש – דמות נשית פתיינית

'גברת קרש' של דתיה בן-דוד מופיעה כדמות נשית סטראוטיפית – שטחית ורדודה; דבר ראשון שהיא עושה בהקיצה בבוקר הוא איפור. בנוסף, היא אטומה לסביבה – היא לא יודעת שהיום מכינים במטבח לביבות, מכיוון שכל מאווייה לצאת מתחום

הבית. כל בקשה שלה לעשות זאת בלוויית חבר אחר נענית בשלילה הגורמת לתגובה מגוחכת של גברת קרש: 'יהיה לי יום עצוב מאד', משל כל רגשות השמחה והעצב תלויים ביציאה מהבית ובעובדה שאין לה שותפים ליציאה ואולי לא יהיו לה בהמשך. כל תשובה שלילית הופכת את הגברת לפסימית יותר: 'יהיה לי יום עצוב מאד'. הקצנת רגשות היא בסיס להומור בספרות ילדים. גם האיפור שלה הלקוח מתוך מצרכי מזון – 'צבעה את השפתיים בריבה אדומה, מרחח על לחייה פודינג ורוד' – הופך את דמותה לגרוטסקית, כמי שמנסה להתייפות עם חומרים שאינם מתחום האיפור. הדיסוננס יוצר גיחוך בלב הנמענים. תופעת ההיפרמיניות בהצגתה של גברת קרש כמי שמתאפרת, מעצימה עוד יותר את מרכזיותה של ההופעה 'המינית' בהגדרה העצמית של הנשיות (Durham, 2008; Levin & Kilbourne, 2008). גברת קרש מנסה לפתות בן זוג למסע באמצעות האיפור המוגזם.

מיניות אצל בנות מובילה, בין השאר, להפנמה של תפיסה המאופיינת באובייקטיביזציה עצמית, בדימוי עצמי נמוך ובהנחה כי הגוף (ולא אישיותו, פעילותו והישגיהן האישיים) הוא זירה מרכזית להגדרתן הנשית העצמית (Hargreaves & Tiggemann, 2004), כפי שמגדירה זאת דנינריונה (2017, עמ' 15):

השפה החזותית משמשת כלי לביטוי כוח ומעמד באינטראקציות חברתיות: את האופן שבו ההגמוניה הפטריארכאלית המבססת חוסר שוויון מגדרי באופן חזותי, את האופן שבו הדימויים והביטויים החזותיים, משפיעים על האופן שבו הטקסט הלשוני מובן ומפורש.

אולם, גברת קרש, שבקונוטציה לחומר שממנו היא עשויה אינה חכמה במיוחד ונוסף על כך גם פתיינית, מתגלה כמי שאינה טיפשה כלל: היא מדברת בשפה גבוהה ובחריזה, ולמרות שאינה יודעת מה קורה בין כותלי הבית היא יודעת מה קורה מחוץ למתחם הביתי ('הבוקר נפלא, ארצי נהדרת') ומבקשת לטבול בכנרת. בנוסף, היא אינה חושפת את רגשותיה, וכדי להשיג פרטנר לטיול מתוך רצון ולא מתוך רחמים עליה היא מפנימה בליבה: 'יהיה לי יום עצוב מאד, חשבה בלבה גברת קרש'. המשפט שהיא אומרת בלבה שונה בטון ובאינטונציה שלו לגמרי ממשפט הפנייה לכלי המטבח השונים החולפים בדרכה: 'רוצה לטייל? הבוקר נפלא וארצי נהדרת...!'. היא חוזרת שוב ושוב על תיאור הבוקר הנפלא והארץ הנהדרת, העומד בניגוד גמור למשפט העצוב שבליבה שבא מייד לאחר סירובו של הכלי לצאת עימה לטיול.

גברת קרש מודרת פעמיים: פעם מבחינה מקצועית (אין צורך בה ככלי מטבח להכנת לביבות) ופעם מבחינה חברתית (כלי המטבח שהיא פוגשת ממהרים ואין להם פנאי אליה). אך הדרה זו רק מחזקת אותה אם נשים לב למלה 'לי' במשפט הפנייה: 'כל כך מתחשק לי לטבול בכנרת'. הסיבה שגברת קרש מחפשת מי מהכלים יצא עימה לטיול היא סיבה אגוצנטרית לחלוטין: הטיול נועד לה, למענה, לריצוי

חשקיה. המחאה הפמיניסטית שלה מתבטאת כאן ברצון לצאת מהמטבח בשעה שכל חבריה וחברותיה עובדים קשה. היא לא נשארת, כמצופה על פי הסטיגמה מדמות נשית רחומה, אמפתית ומכילה, לעזור להם, אלא ממשיכה לחפש עם מי לצאת משם. בסופו של דבר היא מוצאת את הכלי הראוי ביותר לצאת עמו לטיול, הכלי שידוע לכבד אותה ועשוי מאותו חומר שממנו היא עשויה: 'גברת קרש נכבדה, מה לי ולהכנת לביבות', אומר לה מר מערוך. במילה אחת הוא משיב לה את הכבוד הרמוס שחוותה בדחיות רבות לפניו, ועל כן היא בוחרת בו להיות בן הזוג שלה לטיול. היא לא זקוקה לו שיכוון אותה בדרך, שכן הם יוצאים מהמטבח בצורה שוויונית ולא זה אחר זה: 'שילבו זרועות ויצאו לדרך'. דתיה בן-דוד מסיימת את הסיפור בטכניקת 'המספר הכול יודע': 'מעניין מה יקרה בערב כאשר יחזרו עיפיים אך מאושרים. האם הם ימצאו בצלחת לביבות או פירורים?'. דומה שהשאלה כלל לא מטרידה את גברת קרש. היא מעדיפה להישאר רעבה או להסתפק בפירורים ובלבד שתוכל להתחמק מיום עבודה במטבח אל עבר החירות שמחוצה לו.

גברת שולה – סרקזם לאכילה כפייתית

בספר 'חרוזים טעימימים' של דתיה בן-דוד מתוארים בנים ובנות האוכלים מאכלים שונים, כאשר לכל שם של בן או בת, מתחרו מאכל עם שמו. אבל בסוף הסיפור מופיעה גם גברת שולה: 'ומה אוכלת גברת שולה? – מה שתתנו לה!'. האיור מראה גברת שמנה, שזוללת מכל הבא ליד: פירות, ירקות, עוגות. הספר נכתב בשנת 2007, בתקופה שבה אידיאל היופי הנשי היה רוזן. בשנים האחרונות מתחיל אידיאל אחר להחליף או לבוא לצד האידיאל הישן. באידיאל היופי הנשי החדש גם נשים בעלות משקל עודף נחשבות לנשים יפות, מוצלחות ובעלות ביטחון עצמי בדימוי הגוף שלהן וביכולותיהן.¹

הספר 'נשים אוכלות את עצמן': על אנורקסיה, בולימיה ואכילה כפייתית' מאת מירה דנה ומרילין לורנס (1999) מדגיש כי נשים ונערות רבות בארץ ובעולם, מוצלחות, בעלות יוזמה ורצון בכל שטח אחר בחייהן, חשות חוסר שליטה מוחלט בענייני אוכל. הן מנהלות אורח חיים כפול. כלפי חוץ תיראה אישה מתפקדת לכל דבר. פעמים רבות היא נאה, מטופחת, לעיתים בעלת קריירה משגשגת, ובסתר, חייה סובבים סביב אוכל, מחשבות אובססיביות על אכילה, הקאות בהיחבא, בולמוסים באין רואה, הרעבה עצמית לעיתים עד מוות, וכל אלה מלווים בכאב ובסבל עמוקים. המשותף לכל הנשים האלה הוא התסכול הרב והכעס שהן נושאות איתן במשך שנים וחוסר היכולת שלהן למלא את הצרכים הרגשיים שלהן. האוכל הוא פיצוי, שהופך לעיתים לפיצוי הרסני ביותר. גם קים צ'רנין בספרו 'האני הרעב: נשים, אכילה וזהות' (תשמ"ט) מדגיש כי הרעב, המתבטא באמצעות האוכל, מכסה

1 כך למשל במדיה הישראלית: נטע ברזילי, הילה אלפרט, ליהיא גרינר, אילנה ברקוביץ, אסתי זקהיים, קארין גורן, נגה ניר נאמן.

את הצורך העמוק שלנו במימוש זהות מפותחת ואוטונומית שתוכל להשביע את רעבוננו האוטנטי. הפרעות אכילה הן הפרעות נפשיות ופסיכולוגיות הקשורות בהרגלי תזונה לקויים, בעיוותים בדימוי הגוף ובהתעסקות כפייתית עם משקל הגוף (Hsu, 1990). נשים רבות מפתחות מנהגי אכילה לא מזינים ולא בריאים במטרה לעמוד באידיאל הרזון התרבותי (בוניאל-נסים וברק, תשס"ט, עמ' 174). הסבר אפשרי להבדלים המגדריים בתחום זה נעוץ בכך שבפני האישה בחברה המערבית מוצב רף גבוה מכמה בחינות – מקצועית, חברתית ואישית, כולל תפקוד כאם וכרעה (שם). הלחץ החברתי לעמוד בהישגים בצורה מושלמת ולקיים את כל התפקידים עלול להוליד תסמינים של הפרעות אכילה (Gordon, 2000; Mensiner et al., 2007). בשל כך נשים מדווחות כי שליטה על הגוף מביאה למעין שליטה על העולם החברתי (Goodman, 2002).

גברת שולה מורדת בכל ההגדרות של הפרעות אכילה ובשליטה על הגוף. יש לה ביקורת פמיניסטית סמויה בנוגע לרזון וליופי והיא אוכלת ללא חשבון מה אחרים אומרים או איך אחרים שופטים את ממדי גופה. גברת שולה של דתיה בךדור מביאה את הבשורה לכל הנשים בעלות המשקל העודף: להיות הן עצמן ולא הוב את גופן. באיור הספר נראית גברת שולה מאושרת למדי למראה מאכלים עתירי קלוריות המונחים לפניה.

סיכום

במאמר זה הוצעה קריאה מחדש בספרי ילדים מוכרים שמוצגת בהם דמות האישה הגרוטסקית, המאופיינת למראית עין, בטקסטים הספרותיים הנידונים, בהגדרות סטראוטיפיות: היא נדרשת להכין מאכלי חג במטבח, יש לה תאוות קניות, היא פתיינית, ולדנית, שכחנית וזללנית. בקריאה מחדש גילינו שמתחת למעטה המגדרי, היה רצון של כל אחת מהנשים בטקסטים הספרותיים לילדים לצאת למסע חניכה משלה, לשבור את הקונבנציה, להיות אקטיבית תוך הפיכה לגיבורה האמיתית של הסיפור או השיר ותוך התגברות על רגשות יתר (בכי, עדינות, פינוק), המאפיינת לרוב ספרי ילדים שבהן מככבות דמויות של נשים או בנות.

בקריאה חתרנית למדנו כי הקניות מעידות על עצמאות כלכלית, הולדנות וההשמנה מעידות על רצון אישי ולא על מילוי רצון החברה או ציפיות החברה, הכניסה למטבח אינה ודאית ואי-הכניסה אליו נדחית בתירוצים שונים וכן הלאה. דומה כי מכל דמות ודמות של הנשים הגרוטסקיות ביצירות נמנעה החירות המלאה לבחור וליצור כאדם שלם, אותנטי, מודע וטרנסצנדנטי, והמחאה של כל אחת מהן הייתה במישור האישי, הנשי והציבורי.

ייתכן שהבחירה בדמות אם ואישה גרוטסקיות ומלאות הומור באה לאחר המשבר הראשוני של שנות תחילת קום המדינה, שבהן רוב הנשים והאימהות חוו

שואה או הגירה והיו אימהות רציניות, קודרניות, חרדתיות, מחנכות אולטימטיביות, עקרות בית לעילא. ייתכן שהסופרים שכתבו על דמות האם הגרוטסקית ניסו לצקת בה מעט רוח חיים שובבה, נטולת אחריות ונטולת משקעי עבר ולעצב אותה כדמות משוחררת מגידול ילדים ומהאובססיביות סביב רצונותיהם, שאיפותיהם וחלומותיהם. הסופרים ניסו לומר לנו כאן שיש כאן אישה ואם, שיש לה רצונות משלה: גברת אחת מרחוב בצלאל קונה מה שנפשה חפצה, סבתא מינה מבנימינה נוסעת לאנוסעת לבקר את הנכדים ברכבת, גברת קרש רוצה לצאת לטיול, ואצל הדודה מרחוב הנביאים הכול מתנהל ממש לא כפי שהיה מקובל בתפקיד אם סטראוטיפי. זו היא מחאה נסתרת כלפי הבורגנות, הסדר והקביעות. הדימוי הנשי בסיפורים אלו מופרך יחסית לנורמה ומביא איתו משב רענן של הומור, חירות נטולת גבולות ועם זאת אנושיות, אהבה וחמלה.

ניתן לאבחן סקסיזם בולט בספרות הילדים שנושאה 'האישה המגוחכת', כלומר ייחוס מעמד משני לנשים בחברה תוך התעלמות מודעת מפעילויות והישגים של נשים. בטקסטים שנידונו במאמר זה נשים מוצגות בפעילויות ובתפקידים נטולי יוקרה חברתית – מגדלות ילדים, נוסעות לנכדים או יוצאות למסע קניות או לטיול. יתר על כן, נשים רבות מוצגות בטקסטים כבעלות תכונות אופי שליליות: טיפשות, מבלבלות, נבוכות, לא מתפקדות, מבוהלות, מיואשות, מגזימות וחסרות ישע.

היבטיו של נושא המגדר בספרות הילדים לגיל הרך עומדים במרכזו של השיח הפוסטמודרניסטי. הצורך לבחון מחדש יצירות ספרות קלאסיות של המאה הקודמת תוך מבט ביקורתי על הדימויים השונים של דמות האישה ביצירות אלו הוא צו השעה. אלו יצירות ספרות שעיצבו את עולם המושגים של הילדים בגיל הרך. המאמר הציע ראייה ביקורתית על אותן יצירות, תוך בדיקה ואוורור מחדש של עולם המושגים והדימויים השונים.

אין בכונתנו לערער על ערכם האומנותי הקלאסי של כל אחת מן היצירות שנידונו כאן, אלא לחדד ולהפנות את תשומת ליבם של מחנכים, מורים וגננות, אל מערך הדימויים המגדריים המשוקע בהן, ולאפשר להם לזהות בטקסטים עמדה חתרנית סמויה, גם אם לא לכך כיוונו היוצרים עצמם. בשילובם של סוכני חברות נוספים ספרות הילדים מסייעת לילד בגיבוש הזהות העצמית והחברתית (פרנקל ולויאני, 1988). דיון ושיח עם ילדים על מהות התפיסה המגדרית בעיצוב האישה הגרוטסקית, מניעה והתובנות האחרות שניתן להגיע אליהן בעקבות פועלה, שיחה והתנהגותה של הדמות, עשויים לשמש כלי לפיתוח אדם בעל חשיבה ביקורתית, עצמאית וערכית.

ביבליוגרפיה

- אוסטרוביץ, ר' (1987). *דימוי האשה בתקשורת*. תל אביב: המידרשה למחשבה סוציאליסטית, האגודה לחקר מארכס והסוציאליזם.
- אידלמן, ד' (2005). *הכנה להורות: על המפגש עם הקטנים שהופכים אותנו לגדולים*. ירושלים: כתר.
- איזלר, ר' (2002). *הגביע והלהב: ההיסטוריה שלנו, העתיד ---*. (תרגמה ת' אורן). רמת גן: גל.
- אשר, מ' (1992). *הפסיכולוגיה של גוף האישה*. קריית ביאליק: אח.
- באומן, א' (2005). *שערות הזהב של השד: אגדות גרים כראי לצד האפל של הנפש*. בן שמן: מורן.
- בוניאל-נסיס, מ' וברק, ע' (תשס"ט). "פרו-אנה": נערות עלומות באינטרנט. *מפגש לעבודה חינוכית סוציאלית*, 29, 171–191.
- בלאסקאס, ג' (תשס"ד). *לידה פעילה: המדריך ללידה טבעית*. גבעתיים: אלטרנטיבות.
- בר און, י' (תש"ס). *רואות את הנולד: לידה ויילוד לקראת העידן המודרני*. חיפה: אוניברסיטת חיפה.
- גיליגן, ק' (תשנ"ו). *בקול שונה: התיאוריה הפסיכולוגית והתפתחות האישה*. (תרגמה נ' בן חיים). תל אביב: ספריית פועלים.
- דנה, מ' ולורנס, מ' (1999). *נשים אוכלות את עצמן: על אנורקסיה, בולימיה ואכילה כפייתית*. (תרגם מ' בן יעקב). תל אביב: מורן.
- דשא, מ' (תשכ"ט). *חינוך לקריאה טובה: על ספרות ילדים ועל בעיות הקריאה החפשית*. תל אביב: עם עובד.
- דנינריונה, ג' (2017). *ילדות טובות: הבניית יחסים מגדריים בספרות הילדים הישראלית הקנונית*. תל אביב: רסלינג.
- זיו, א', זיפשטיין, ד' וליטן, מ' (תשל"ג). *הבדלים בינמיניים בתפיסת סטריאוטיפיים גבריים ונשיים אצל מתבגרים ישראליים*. *החינוך, מה* (א), 64–69.
- זרעאלי, ד', פרידמן, א', דהאן-כלב, ה', הרצוג, ח' וחסן, מ' (1999). *מין מגדר פוליטיקה*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- לידלוף, ג' (1998). *עקרון הרצף: לגדל ילדים מאושרים*. תל אביב: אלטרנטיבות.
- לייסנר, א' (2018). *כרית נשים יולדות: כלכלת הלידה בישראל*. תל אביב: רסלינג.

- למיש, ד' (תשנ"ד). נשים יפות, סטריאוטיפים מכוערים: דימויי נשים בפרסום הישראלי. בתוך: י' הורניק וי' ליברמן (עורכים), *ניהול הפרסום, א' (עמ' 116–120)*. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- למיש, ד' (תשנ"ז). שוות-ערך תקשורתי: מבט פמיניסטי על התקשורת הישראלית. בתוך: ד' כספי (עורך), *תקשורת ודמוקרטיה בישראל (עמ' 119–141)*. ירושלים: מכון ון-ליר.
- למיש, ד' (תשס"ז). הפוליטיקה של הדרת מיעוט בתקשורת: דימויי נשים וסיקור האלימות נגדן. בתוך: ד' כספי (עורך), *תקשורת ופוליטיקה בישראל (עמ' 185–207)*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- לנגבורד-אגמון, ע' (תשס"ה). דפוסי התקשורת וייצוג האם הפנימי אצל נשים במעבר לאימהות. *מפגש לעבודה חינוכית סוציאלית, 21, 39–60*.
- מלר, צ' (תשנ"ה). *השתקפות סטריאוטיפים מינניים (Sexists) בספרי לימוד בחינוך הממלכתי בישראל*. בתוך: ג' סגן (עורכת), *מצא מין את שוויונו: מקראה לעובדי הוראה (עמ' 144–159)*. ירושלים: משרד החינוך.
- סגן, ג' (עורכת) (תשנ"ה). *מצא מין את שוויונו: מקראה לעובדי הוראה (סטריאוטיפים גבריים ונשיים בספרי לימוד ובספרות ילדים ונוער – פרק ד, מבוא)*. ירושלים: משרד החינוך.
- סטיל, פ' (תשע"ג). *דחינות: איך להפסיק לדחות למחר את מה שאנחנו יכולים לעשות היום*. (תרגם ע' שור). תל אביב: מטר.
- סטרן, ד"ר (2000). *הולדתה של אם: כיצד משנה אותך החוויה האימהית לתמיד*. תל אביב: מודן.
- סיירס, ג' (2000). *אימהות הפסיכואנליזה: הלן דויטש, קארן הורני, אנה פרויד, ומלני קליין*. (תרגמה מ' קראוס). תל אביב: דביר.
- פרי, ר' (2003). *מעשה ביצירה: תהליך היצירה, מיתוסים ואגדות*. בן שמן: מודן.
- פרידמן, א' (1996). *באה מאהבה: אינטימיות וכוח בזהות הנשית*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- פרנקל פ', ולויאני, ג' (1988). *סטריאוטיפים מינניים בגן הילדים: דמוי והתנהגות*. הוצג בכנס המדעי השמיני של איל"ה, תל אביב.
- צ'רניץ, ק' (תשמ"ט). *האני הרעב: נשים, אכילה וזהות*. תל אביב: אלפא.
- קרסני, א' (תשס"ה). *התפיסה הסטריאוטיפית של דמות האישה בספרות ילדים*. שאנן, י', 197–216.

רוזין, ט' (תשס"א). *מה זה בכלל פמיניזם? ואיך קרה שאנחנו לא יודעות על זה כלום*. תל אביב: זמורה-ביתן.

ריץ', א' (תשמ"ט). *ילוד אישה*. (תרגמה כ' גיא). תל אביב: עם עובד.

רפאל-לב, י' (תשנ"ז). *הריון – העולם הפנימי*. תל אביב: זמורה-ביתן.

רפפורט, ג' (תשנ"ג). *על הפמיניזם ומתנגדיו*. תל אביב: דביר.

רפפורט, ג' (תשנ"ה). *מה נותר מן הטיעון שישנם הבדלים מולדים בין המינים*. בתוך: נ' סגן (עורכת), *מצא מין את שוויונו: מקראה לעובדי הוראה* (עמ' 17–23). ירושלים: משרד החינוך.

שרון, ד' (2000). *סטראוטיפים מיניים ותפקידי מין בספרי ילדים בגיל הרך*. על מה, 7, 18–21.

Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88(4), 354–364.

Burt, H. (1994). Women art therapy and feminist theories of development. In: S. Hogan (ed.) *Feminist approaches to art therapy*. London, New York: Routledge

Devarakonda, C. (2013). **Diversity and inclusion in early childhood**. London: Sage.

Durham, M. G. (2008). *The Lolita effect: The media sexualization of young girls and what we can do about it*. Woodstock and New York: The Overlook Press.

Eichler, M. (1980). *The double standard: A feminist critique of feminist social science*. New York: St. Martin's Press.

Goodman, R. J. (2002). Flabless is fabulous: How Latina and Anglo women read and incorporate the excessively thin body ideal into every experience. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 79(3), 712–727.

Gordon, R. A. (2000). *Eating disorders: Anatomy of a social epidemic* (2nd ed.). Oxford: Blackwell.

Hargreaves, D. A. & Tiggemann, M. (2004). Idealized media images and adolescent body image: "Comparing" boys and girls. *Body Image*, 1(4), 351–361.

- Hogan, S. (1997). *Feminist approach to art therapy*. London, New York: Routledge.
- Hogan, S. (2003). *Gender issues in art therapy*. London, Philadelphia: Jessica Kingsley
- Hsu, L. K. G. (1990). *Eating disorders*. New York: Guilford Press.
- Hutchinson, G. M. (1994). Imagining ourselves whole: A feminist approach to treating body image disorders. In: P. Fallon, M. A. Katzman & S. C. Wooley (eds.), *Feminist perspectives on eating disorders*. New York, London: The Guilford Press.
- Lazar, M. M. (2005). *Feminist critical discourse analysis: Gender, power and ideology in discourse*. New York: Palgrave Macmillan.
- Lemish, D. (2007). *Children and television: A global perspective*. Oxford: Blackwell.
- Levin, D. E. & Kilbourne, J. (2008). So sexy so soon: The new sexualized childhood and what parents can do to protect their kids. New York: Ballantine Books.
- Lupton, D. (1997). Forward. In: S. Hogan (ed.), *Feminist approaches to art therapy*. London: Routledge.
- Mensiner, J. L., Bonifazi, D. Z., & LaRosa, J. (2007). Perceived gender role prescriptions in schools, the superwoman ideal, and disordered eating among adolescent girls. *Sex Roles*, 57(7–8), 557–568.
- Ofir, C. & Simonson, I. (2007). The effect of stating expectations on customer satisfaction and shopping experience. *Journal of Marketing Research*, 44(1), 164–174.
- Pychyl, T. A. (2013). *Solving the procrastination puzzle: A concise guide to strategies for change*. TarcherPerigee.
- Solomon, M., Barmossy, G. & Askegaard S. (2000). *Consumer behavior: A European perspective*. New York: Financial Times Prentice Hall.
- Smidt, S. (2013). **The developing child in the 21st century: A global perspective on child development**. London: Routledge.

The Grotesque Woman in Children's Literature: From a Gender Stereotype to a Feminist Protest

Nitsa Dori

Abstract

One of the basic needs that the child can realize through the story is the need for identification (Deshe, 1969). The emotional identification of the child with the protagonists of the story, with their stories and their fate, unknowingly leads to the absorption of the values, dimensions and views of the heroes who symbolize them in their personality and actions (Krasny, 1995) The differences between the sexes are evident in early childhood as well as perceptions of the "feminine" and "masculine" domains, which can be discerned in several children's books written several decades ago, Whose theme is "The grotesque woman". The figure of the woman depicted is confused and scattered. Since these literary texts are very popular among horticulture, this article suggests: At first – awareness of the subject; At the end, this article will offer a renewed reading that will lead to a deeper understanding of the messages, and will turn gender stereotypes, which were prevalent in the past, into a feminist protest of the present, and discussion with children about the nature of the gender perception in the grotesque woman's design, motives and other insights that can be reached in the wake of her work, conversation and behavior may serve as tools for the development of a person with critical, independent and ethical thinking.

Key words:

gender, children's literature, stereotypes, protest, feminism.

(Online) journal homepage: <https://bit.ly/2CBAStH>